

Дмитро Павличко

Поетичний вступ до поеми
“Мойсей” Івана Франка

Dmytro Pavlychko

Poetic Introduction to the Poem
“Moses” by Ivan Franko

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Серія
“DOCTOR HONORIS CAUSA”

Дмитро ПАВЛИЧКО

Поетичний вступ до поеми
“Мойсей” Івана Франка

Львів · 2001

УДК 821.161.2"19"(092) Д.Павличко
ББК Ш5(4УКР)6-4 Д.Павличко 4/5

ПАВЛИЧКО Дмитро. Поетичний вступ до поеми "Мойсей" Івана Франка / Укладач Б.Якимович; Вступ. сл. Т.Салиги; Редкол.: І.Вакарчук (голова) та ін. – Львів, 2001. – 32 с.; портр. – (Серія "Doctor Honoris Causa").

Друкується інавгураційна промова Дмитра Павличка, яку він виголосив 11 жовтня 2000 р. на святковому засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка з нагоди присудження звання "Почесний доктор" (Doctor Honoris Causa) Львівського університету.

The publication present the inauguration speech delivered at the solemn session of Ivan Franko Lviv University Scholarly Council on the occasion of granting Dmytro Pavlychko Doctor Honoris Causa title.

Редакційна колегія:

Іван ВАКАРЧУК (голова), Роксолана ЗОРІВЧАК,
Микола ІЛЬНИЦЬКИЙ, Богдан КОТУР,
Тарас ЛУЧУК (секретар), Маркіян МАЛЬСЬКИЙ,
Андрій ПАШУК, Тарас САЛИГА,
Богдан ЯКИМОВИЧ (заступник голови)

Укладач: Богдан ЯКИМОВИЧ

Мистецьке оформлення серії: Андрій КІСЬ

ISBN 966-613-028-9

- © Д.Павличко, 2001
- © Т.Салига, вступне слово, 2001
- © А.Кісь, мистецьке оформлення, 2001
- © Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001

СЛОВО ПРО ДМИТРА ПАВЛИЧКА

Він прибув у літературу як прибуває гірський потік – несподівано і рвійно. Прибув невеликою збіркою віршів “Любов і ненависть”, образні домінанти якої, себто філософський простір антитези між поняттями “любові” і “ненависті”, поглиблюватимуться і розширюватимуться протягом усього творчого шляху. Він – це Дмитро Васильович Павличко. Щоправда, розлога бистрина гірського потоку несподівано з’являється і раптово зникає. А бистрина творчого поступу Дмитра Павличка виробила таке своє русло, що не міліє впродовж усієї другої половини ХХ століття і пробивається у століття нове. До речі, одна із поетичних збірок поета має назву “Бистрина”.

Дмитро Павличко народився в Галичині, в карпатському краю, в селі Стопчатові Косівського району 28 вересня 1929 року. Закінчив філологічний факультет та аспірантуру Львівського університету імені Івана Франка. А потім пішов у великий творчий світ, в якому Іван Франко залишався його постійним вчителем – його світочем. Храму Франкового Павличко не покидає й нині як найкращий його “semper tiro”.

На жаль, історична доля України складалась так, що вона ділилась на Схід і Захід – на Україну Наддніпрянську, чи Степову, та Україну

Галицьку. Але, на щастя, загальне річище нашої культури назавжди було єдиним і спільним. По обидва береги цього річища з Божого благословення з'явилися немовби для нашої духовної рівноваги, великі потужні сили, що доповнювали одна одну, що омогутнювали нашу культуру, наше історичне буття. Згадаймо, велика частина української давньої літератури, як і літератури барокової доби, творені автурою галицької школи письменників. На заході з'явився Іван Вишенський, на сході – Григорій Сковорода, а відтак прибудуть Тарас Шевченко та Іван Франко, Леся Українка, Василь Стефаник, Павло Тичина і Богдан-Ігор Антонич, Євген Маланюк і Богдан Лепкий, шістдесятники з постатями Ліни Костенко, Миколи Вінграновського, Василя Симоненка, Івана Драча, Івана Світличного, а на Галичині і Закарпатті з постатями Дмитра Павличка, Романа Іваничука, Івана Чендея, Ігоря Калинця, Петра Скунця. Так є і зараз: можна географічно протиставляти, не протиставляючи духовно ще багатьох-багатьох.

До цього умовного зіставлення звертаюся лише тому, аби на загальному всеукраїнському культурно-мистецькому просторі, в нашому національно-духовному контексті краще розгледіти постать Дмитра Павличка – майстра пера, державного і громадського діяча.

Дмитро Павличко – поет, автор кількох десятків книг, кращі речі яких стають українською поетичною класикою. Якщо лише називати їх вибірково, то це будуть вже згадані книги і книги “Моя земля”, “Пальмова віть”,

“Правда кличе”, “Жест Нерона”, “Пелюстки і леза”, “Гранослов”, “Хліб і стяг”, “Сонети подільської осені”, “Таємниця твого обличчя”, “Вогнище”, “Рубаї”, “Поєми і притчі”, сьогоднішні найновіші видання, видання багатотомні вибраних творів. Обмежую перелік назв не за умови, сказати б, їх меншовартості, а з регламенту часу, відведеного мені на виступ.

Дмитро Павличко – поет не тільки тематично розлогий, він майстер чи не всіх жанрів, якими володіє сучасна поетична версифікація. Він дав нашій літературі блискучі зразки поеми, притчі, балади, рубаїв, короткого вірша, різних форм ліричної та філософської поезії.

В українській літературі ХХ століття він більш ніж самодостатній вже тому, що поповнив унікальну школу поетів-сонетярів, де досвід Максима Рильського, Миколи Зерова, Михайла Ореста і його – павличківський – досвід стають надбанням загальноєвропейської сонетної версифікації. Ця своєрідна “квадрига” майстрів сонета засвідчує світові невичерпні можливості української мови, якою при суворих класичних канонах можна сягати найвищих художніх рівнів.

Павличко є ще творцем іншої “квадриги”, у якій завжди перебуватимуть Андрій Малишко та Платон Майборода, він – Дмитро Павличко – та Олександр Білаш. Павличкову пісню співатимуть завше, бо вона стала народною. Це найвище визнання, яким поет побиває усіх своїх нинішніх суворих опонентів.

Або ще така грань Павличкового таланту. Ті кращі фільми, які має Україна, створено за його сценаріями. Маю на увазі “Сон” та “Захар Беркут”.

А ось грань інша: Дмитро Павличко засіяв поле літератури для дітей найдобірнішими поетичними творами, що склали книги “Золоторогий олень”, “Дядько дощ”, “Де найкраще місце на землі”, “Плесо”.

Окремою може бути розмова про Павличка як перекладача з багатьох мов світу. Тільки цієї праці може вистачити на окрему творчу біографію.

На велику творчу біографію вистачає в Павличка літературознавчої і критичної праці. “Над глибинами”, “Магістралями слова” стали досягненням української рухомої естетики. Він по-своєму, виразно по-павличківськи, відкрив нам Шевченка, Франка, Лесю Українку, він повернув із забуття великого Антонича.

А ще: Павличко – редактор. “Всесвіт” під його редакторською орудою десять літ відкривав нам світові літературні обрії, водночас доводячи світові універсальні можливості української мови репрезентувати собою будь-яку іншу мову.

Для Павличкової творчої долі Маланюкова фраза “як в нації вождів нема, тоді вожді її – поети” має свій підтекст. У 1965 році він представляв Україну на 20-тій Асамблеї ООН; був Головою Комісії Верховної Ради України у закордонних справах; Головним радником президента України Леоніда Кравчука; у 1995–1998 рр. –

Посол України в Словацькій Республіці; з минулого року – Надзвичайний та Повноважний Посол у Республіці Польща.

Вельмишановна святочна академіє, моє представлення Лауреата національної премії імені Т.Г.Шевченка, письменника, державного і громадського діяча Дмитра Павличка за дорученням Вченої ради філологічного факультету, Вченої ради факультету міжнародних відносин для присвоєння йому почесного звання “Doctor Honoris Causa” Львівського національного університету імені Івана Франка – це лише приблизний контур портрета Дмитра Павличка. Свій портрет Дмитро Павличко продовжує писати.

Многії і благії літа Вам, невтомний Дмитре Васильовичу!

Тарас САЛИГА

*професор, доктор філологічних наук,
завідувач кафедри української літератури
імені академіка Михайла Возняка,
декан філологічного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

[ПРОЛОГ ДО ПОЕМИ “МОЙСЕЙ”]

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожжу,
Людським презирством, ніби струпом, вкритий!

Твоїм будущим душу я тривожу,
Від сорому, який нащадків пізних
Палитиме, заснути я не можу.

Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїзних?

Невже повік уділом буде твоїм
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоєм

Тебе скував і заприсяг на вірність?
Невже тобі лиш не судилось діло,
Що б виявило твоїх сил безмірність?

Невже задарма стільки серць горіло
До тебе найсвятішою любов'ю,
Тобі офіруючи душу й тіло?

Задарма край твій весь политий кров'ю
Твоїх борців? Йому вже не пишаться
У красоті, свободі і здоров'ю?

Задарма в слові твому іскряться
І сила й м'якість, дотеп і потуга
І все, чим може вгору дух підняться?

Задарма в пісні твоїй ллється туга,
І сміх дзвінкий, і жалоці кохання,
Надій і втіхи світляная смуга?

О ні! Не самі сльози і зітхання
Тобі судились! Вірю в силу духа
І в день воскресний твого повстання.

О, якби хвилю вдать, що слова слуха,
І слово вдать, що в хвилю ту блаженну
Вздоровлює й огнем живущим буха!

О, якби пісню вдать палку, вітхненну,
Що міліони порива з собою,
Окрилює, веде на путь спасенну!

Якби!.. Та нам, знесиленим журбою,
Роздертим сумнівами, битим сходом, –
Не нам тебе провадити до бою!

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,

Покотиш Чорним морем гомін волі
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі.

Прийми ж сей спів, хоч тугою повитий,
Та повний віри; хоч гіркий, та вільний,
Твоїй будущині задаток, слізьми злитий,
Твоєму генію мій скромний дар весільний.

Д<ня> 20 липня 1905.

ПОЕТИЧНИЙ ВСТУП ДО ПОЕМИ “МОЙСЕЙ” ІВАНА ФРАНКА

Якщо уявити творчість Івана Франка як наповнений міриадами більших і менших світил космос, то серед них найяскравіше астральне видиво – поема “Мойсей”. Поетичний вступ до неї, що починається словами “Народе мій, замучений, розбитий”, супутник тієї зорі, але водночас автономна зірка, яка пульсує на осьовій лінії світового простору Франкових писань.

Франко створив те послання до свого народу, на перший погляд, за випадкових обставин, але в житті великих людей, як взагалі в історії, дуже часто випадок є ознакою логіки неунікненної закономірності. Видавець поеми Беднарський у вже готовій верстці книжки помітив, що її перша сторінка незаповнена (помилка друкарів), і попросив автора написати негайно, на завтра, очевидно, прозою, невеличку передмову до “Мойсея”. Це було 19-го липня, а вночі на 20-е липня 1905 року передмова була написана не прозою, а віршем.

Чи був цей твір інспірований твором Пантелеймона Куліша “До рідного народу” з відомим початком: “Народе без пуття, без честі і поваги”? Складне питання. Франко негативно ставився до деяких писань Куліша, в тому числі й до згаданого вірша, але справедливо відзначив, що “хиби його (Куліша) особистої вдачі і його світогляду в очах потомності значно вменшаться, а за те великі його заслуги визначаться виразніше”. Можливо, Кулішеве звертання до народу зблиснуло перед Франком, коли він почав писати своє звернення, але для нас важливо збагнути не поштовх до написання, а різницю в поглядах двох класиків на народ. Оцінюючи лише одну (та й то неправильно!)

козацьку сторінку нашої історії, автор “Чорної ради” картає український народ, а Франко, подаючи різкі, безпощадні характеристики українського народу, виставляє і його незаперечні високі якості, показує переможну і ясну будучину нашої нації. В поетичному вступі до “Мойсея” нема базованої на якійсь фольклорній прикметності чи на якійсь одній історичній події і зачиненої на цьому вузької, народницької думки. Народ в розумінні Франка – це рухома, суперечлива в своєму розвитку, але зростаюча в своїй духовності невмируща сила, яка прагне свободи і дає свідомість колективного безсмертя мислячій національній одиниці.

У поетичному вступі до “Мойсея” геній Франка вже був на висоті цієї поеми, крім того, він був змобілізований не лише цейтнотом короткої липневої ночі, але й відчуттям браку часу на реалізацію численних задумів, які роїлися в ньому. Тут геній Франка явив себе в досконалій довершеності, яку в українській літературі можемо ще спостерігати в “Посланії живим і мертвим” Т.Шевченка.

Поетичний вступ до “Мойсея” написаний класичними терцинами, формою, яку Франко вперше використав і яку довів до надзвичайної гнучкості й блиску в нашій поезії. Судячи з того, як рідко після Франка українські поети зверталися до терцини, можна зробити висновок, що ця непокірна форма не піддавалася їм і що досі її неперевершеним приборкувачем і паном у нас є Франко. Терцина до нас і взагалі до європейської поезії прийшла з Італії; славу цій складній поетичній, широко для фантазії відчиненій строфі зробив Данте, наповнивши її філософським змістом “Божественної комедії”. Між іншим, у передмові до своєї книжки про Данте, писаний

1912 року, Франко згадує, що він ще “бувши учеником гімназії в Дрогобичі, читав деякі уступи Дантової поеми в німецькім перекладі, а потім пробував читати цілість у польськім перекладі”. Незважаючи на те, що німці, поляки та інші європейці перекладали терцини Данте своїми мовами частіше й більше, як українці, саме в українській поезії завдяки Франкові терцина прижилася найкраще. В “Божественній комедії”, до речі, є також звертання до Італії, до народу.

В будові терцини закладена вимога троїстої повторюваності і потрійного оновлення думки, а сам принцип потрійності лежить в основі ораторської і взагалі будь-якої аргументації, а, якщо вдуматися глибше, то між терциною і всіма троїстими реаліями і символами, від Святої Трійці до тризуба, існують незримі, але базовані на законі природи похопні зв'язки.

В терцині кожен рядок чекає на продовження свого змісту, кожна рима прагне свого подвійного відлуння. В поезії – це ніби симфонічна музика, в той час, як дворядкова або навіть чотирирядкова строфа нагадують лише коротку й просту мелодію пісні. Терцина є складовою частиною октави і сонета, цих також складних і витончених форм, культивованих у нас неокласиками, поетами, що в ХХ ст., крім Франка й Лесі Українки, внесли більше європейського духу в нашу літературу, як так звані модерністи, що свій народницький характер намагалися без успіху вкласти в ламані строфи та верлібри.

Для вступу до “Мойсея” Франко вибрав ямбічний одинадцятискладовик, всі рядки з жіночими римами (таку структуру можна назвати італійською терциною), і доказав надзвичайну, ніби вроджену здатність української мови почуватися напрочуд вільно в такій формі. І тут варто

нагадати, що між українською та італійською мовами існує давно запримічене, але належним чином не досліджене мелодійне, артикуляційне сестринство.

Цікаво, що Франко в поемі “Похорон”, безперечно, своєму найкращому творі після “Мойсея”, цілі розділи писав так само італійською терциною, але починав її терциною інакшою (її можна б назвати українською), тобто формою, де жіноча й чоловіча рими чергуються. Починав, але відмовився від того начала. Викреслив його, пішов розлогими епічними ритмами, зовсім нехтуючи тим, що в системі українського віршування настирлива повторюваність наголосу на передостанньому складі слова наприкінці рядка може видатися нудною. Справді така повторюваність у сонеті, чи в будь-якій строфі може втомлювати своєю одноманітністю. Це чудово розумів Максим Рильський, який редагував “Божественну комедію” в перекладі Петра Карманського в напрямі уникнення такої одноманітності, і який переклав “Пана Тадеуша” формою, де чергується жіноче й чоловіче римування, хоч оригінал витриманий у типово польському вірші, де все змушене обходитися жіночою римою.

Чи були у Франка певні сумніви щодо вибору форми свого послання до народу? Мусіли бути. Але він вибрав форму найтяжчу, а при тому контрастну до ритму й строфи поеми “Мойсей”, а ще тим важливу, що вона вводить читача самим розвитком своїм в епічний настрій поеми. Всі труднощі, які виставляє неподатлива структура, Франко долає спокійно, як олімпійський атлет, для котрого світові рекорди – дріб’язкова умовність. Його терцини створюють враження прибою, коли кожна нова хвиля вдаряє з неослабною силою об скелі, а невеликий за словес-

ним розміром твір гуде, як розбурхане, але береговою лінією суворої мислі підкорене море людської уяви.

*Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожжу,
Людським презирством, наче струпом вкритий!*

*Твоїм будущим душу я тривожу,
Від сорому, який нащадків пізних
Палитиме, заснути я не можу.*

Вже в цьому першому акорді поет демонструє інтелектуальну дивину свого дарування, мовну віртуозність і сповідний, інтимний характер усього твору. Як несподіваний доторк до болящого українського серця, звучить рядок “Людським презирством, наче струпом вкритий”. Абстрактне презирство обертається в струп’я на тілі паралітика. Ми очі закриваємо, боїмося глянути на цей вид хворості й каліцтва, але вже навіки зостанемося біля цього образу, що мучитиме нас і викликатиме одночасно і співчуття, і заперечення, і сум’яття в нашій свідомості.

Як Шевченкова абстрактна воля, що стає живою постаттю, котра “вмивається Дніпром”, “накривається степами”, “спить на козацьких окрадених трупах”, так і тут чуже абстрактне презирство обертається ранами на тілі нації. Тут перед нами – найвище мистецтво поезії, коли, неокреслене жодним відчуттям абстрактне поняття стає засідкою, звідки уява читача вже не може вийти інакше, як тільки поранена безстрашними за допомогою зору чи слуху, чи інших відчуттів дотикальними образами.

Франко римує вишукано, дієслово з іменником і т. д., але, як треба, не боїться найслабших дієслівних рим, компенсуючи це огромом змісту,

сліпучим перебігом думки. Знаючи, що неологізм у такому творі може зупинити на собі надто довго увагу, він майже не вдається до словотворення, а коли вже змушений це зробити, то його новотвір сприймається як побутуюче в нашій лексиці слово, як наприклад, лексема “бистроїзний”:

*Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїзних?*

Франкова майстерність з найбільшою потужністю дала знати про себе в цьому творі саме там, де наступає найдраматичніший момент, хвилина чуда, коли паралітик має встати, повіривши в своє оздоровлення.

*Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, вперешся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі...*

Таким алітераційним оркестром звучань нашої мови міг покористуватися тільки Франко, який з усіх наших літераторів найбільше українською мовою написав і досконало знав її рокотливі музикальні властивості.

Поетичний пролог до “Мойсея” – драматичний твір, в якому змагаються дві протилежні думки. Одна – про націю хвору, слабосильну, принижену своїм бездержавним становищем, друга – про націю повсталу, титанічну, державну, пануючу над своїми територіями, просяваючу поміж собі рівними народами. Але є ще тут глибша драма, точніше трагедія вождя, пророка, отого інтимного “я”, котре виступає в скромному самопойменуванні “ми”. Це трагедія “Мойсея”, якому не дозволяє Єгова вступити разом із

своїм народом на землю Ханаана, хоч Мойсей саме туди вів протягом сорока років єврейське плем'я, перемагаючи великі труднощі, серед яких найгірше роз'єднаність того племені, ворожнеча між його дрібними, але дуже амбітними провідниками, їхня спільна ненависть до справжнього проводиря.

*О, якби пісню вдать палку, вітхненну,
Що міліони порива з собою,
Окрилює, веде на путь спасенну!*

*Якби!.. Та нам, знесиленим журбою,
Роздертим сумнівами, битим стидом, –
Не нам тебе провадити до бою!*

На цих зізнаннях героя прологу, за яким ми ясно бачимо самого Франка, тримається вся емоційна, трагічна будова вступу до поеми, і вся невідворотна, страшна, але правдива схожість між Мойсеєм і Франком.

Ці самокритичні характеристики ми сприймаємо як певну правду лише через факт фізичної смерті Франка, що сталася напередодні повстання першої української держави в ХХ ст. Але ж ми не можемо прийняти як неспростовну істинну думку про те, що “не нам тебе провадити до бою”, адже слово Франка провадило до боротьби за самостійну Україну, коли наша держава відновлювалася вперше в ХХ ст., провадило й пізніше, коли ця боротьба кипіла під знаменами УПА, провадило й наприкінці століття, коли творився РУХ і проголошувалася незалежна Україна.

Франко не уявляв собі здобуття нашої незалежності без бою. Це так само належить відзначити, пам'ятаючи, що здобуття незалежності 1991 року нібито мирним шляхом було зумовлене не лише унікальним збігом історичних

обставин, але й тим незаперечним визвольнo-бойовим розвитком самого українського народу, його дозріванням до державності, що супроводжувалось кривавими жертвами на полях битв і не меншими жертвами в совітських тюрмах та засланнях, де гинули за ту ж таки державницьку ідею найкращі українські таланти й розуми.

Отож, у пролозі до “Мойсея” відбувається зіткнення двох суперечливих мотивів як у показі самого народу, так і в образі самого Мойсея – Франка. До такого розуміння нації і своєї власної ролі в історичному поході нації до свободи Франкові допомогла піднятися його безмежна, підтверджена несамовитою працею любов до свого народу.

Але народ, який є паралітиком, гноем, тяглом у бистроїзних потягах сусідів, це – ще нікчемніший і страшніший народ, ніж той, що його малює Куліш, але саме цей народ любить автор “Мойсея”. В жодному іншому творі української поезії любов до народу не була з такою силою і правдою, з такою розпукою й одержимістю показана, як у поетичному вступі до поеми “Мойсей”.

Звичайно, існує прозова, наукова передмова до “Мойсея”, написана до другого видання поеми 1912 року. Тут виступає зовсім інший Франко, енциклопедичний розум якого стоїть на студеній віддалі від свого ж стражденного поетичного серця, і, здається, нема між ними зв’язку, здається, то взагалі різні особистості виступають ув одній особі. А проте в тій прозовій передмові ледь-ледь, майже непомітно, та все ж привідкривається таємниця глибоких психологічних взаємин між Мойсеєм і ліричним героєм із поетичного вступу до поеми.

Франко пише: “В біблійнім оповіданні сам Бог показує Мойсеєві Палестину; у своїй поемі я при-

ложив се до ролі Азазеля з наміром зазначити якнайсильніше контраст між пророцькими обіцянками і тим, що дійсно ждало гебреїв у Палестині. Сей контраст я вважав потрібним зміцнити не тільки показом географічного положення та різноплеменності Палестини, але надто ще об'явою про долю, яка чекала гебреїв у тім краю. І се я поклав у роль Азазеля як найсильнішу часть демонської спокуси, що може захитати віру навіть найсильнішого характеру. Але не треба забувати, що ся роль Азазеля в моїй поемі являється тільки поетичним об'єктивуванням власної психологічної реакції, яка мусила відбутися в душі пророка після того, як його відіпхнув його народ. Крайній вислів тої психологічної реакції, що з душі пророка виривається словами: "Одурив нас Єгова!", не був зовсім тріумфом демона-спокусника, який у тій хвилі зо сміхом відступає від Мойсея, але був тільки зазначенням межі людської віри та людської сили, до якої дійшовши, Мойсей почуває слова самого Бога, що розкривають йому далеко ширний кругозір від того, який міг розкрити йому Азазель, проясняють йому високу мудрість провидіння, що кермує долею народів, і дають його душі й тілу остаточне заспокоєння".

Примітивне й наївне було б твердження, що Франко сприймав образ ізраїльським народом і самим Єговою зневаженого пророка Мойсея як свою трагічну подобу головним чином через те, що сам був принижуваний галицьким оточенням і тяжко битий протягом усього життя жорстокою долею. Звичайно, крихта гіркоти від того, що доводилося йому переживати через укуси з боку певної частини, як української, так і польської інтелігенції, була в його серці. Але оте знесилення журбою, побиття стидом, роз-

дирання сумнівами, оте бачення себе самого в образі доведеного до крайнього відчаю, але не зламаного Мойсея, приходило до Франка з його вистражданої самооцінки, пов'язаної не тільки і не стільки з його власними ідейними хитаннями та помилками, а з трагедією бездержавності українського народу, провину за рабський сором і роз'єднаність якого поет брав на себе.

Демон пустині Азазель показував Мойсееві, яка маленька, бідна, перенижена безплідними, кам'яними кряжами гір Палестина, він розкривав перед пророком страшну, криваву від ударів наїзників майбутність ізраїльського народу в тій обітованій землі і доводив провідника євреїв до крайньої зневіри й розчарування в меті свого життя. Але нечистий геній Азазель не сягнув своєю спокусою до духовних надбань, які може здобути визволений народ; дух пустині демонструє насамперед матеріальні труднощі, котрі чекають на вибавлене з єгипетської неволі гебрейське плем'я.

І тут ми повинні вчитатися у Франкове звернення до народу і побачити, що той народ нагадує паралітика на роздорозжжю не тому, що він просто жебрак, а тому, що потоптана його мова й пісня, тому що він раб, тому що його історія, його довга боротьба за свободу виявилась невдалою, надаремною, і всі ті питання, які Франко ставить перед провидінням, що “кермує долею народів”, стосуються передовсім духовного життя нації.

*Невже задарма стільки серць горіло
До тебе найсвятішою любов'ю,
Тобі офіруючи душу й тіло?*

*Задарма край твій весь политий кров'ю
Твоїх борців? Йому вже не пишуться
У красоті, свободі і здоров'ю?*

*Задарма в слові твому іскряться
І сила й м'якість, дотеп і потуга
І все, чим може вгору дух підняться?*

*Задарма в пісні твоїй лється туга,
І сміх дзвінкий, і жалоці кохання,
Надій і втіхи світляная смуга?*

Мойсей зневірився, вигукнув: “Одурив нас Єгова!” . А в цих питаннях, сповнених болящим відчаєм, так само бренть – а може, справді нам записано назавжди бути гноем у сусідів, може справді без всякого вищого намислу нам дано було долею чи провидінням, чи Богом стільки прекрасних духовних прикмет?

*О ні! Не самі сльози і зітхання
Тобі судились! Вірю в силу духа
І в день воскресний твого повстання.*

Отже, Франко вважає, що воскресіння нації, здобуття нею своєї державності – це насамперед духовне визволення, це надання мові й культурі народу не лише права, але й можливості якнайвільніше розвиватися, це сила духу народу, яка є національною свідомістю і глибоким, шанобливим знанням своєї минувшини, предківщини, кривної батьківщини і прабатьківщини.

“Сльози і зітхання”, які ми щедро продукували в неволі, що було зрозумілим і так подобалося нашим сусідам, не мають бути назавжди притаманною рисою нашої нації. Не прославляє Франко українських плачів (слова “плач” немає в його вступі до “Мойсея!”), а коли говорить про нашу пісню, то відзначає в ній “світляну смугу надій і втіхи”, “дзвінкий сміх”, “жалоці кохання й тугу”, а не ридання, голосіння й плачі, якими, що поробиш, багата наша пісенна культура.

Цікаво, що та свобода, яку пророкує нам автор “Мойсея”, не є виключно сферою духовності.

*... І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі.*

Господарська домовитість, власна хата й власне поле – хіба це не економічна частина програми будівництва нашої держави саме тепер, коли закладаються її фундаменти на руїнах останньої світової імперії? Цікаво, що тут Франко в буквальному розумінні погодився з Т.Шевченком щодо “своєї хати”, яку певного часу він трактував як обмеження національного життя, критикуючи свого вчителя за “хатній патріотизм”.

Серед численних творів Франка на тему національної свободи і національного ідеалу є немало речей, які нам треба знати напам’ять, хоч написані вони прозою. В статті “Поза межами можливого” (1900) є такі слова: “...синтезом усіх ідеальних змагань, будовою, до якої повинні йти всі цеглини, буде ідеал повного, нічим не зв’язаного і не обмежуваного (крім добровільних концесій, яких вимагає дружнє життя з сусідами) життя і розвою нації. Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими “вселюдськими” фразами покрити своє духове відчуження від рідної нації”.

Ці слова треба знати не так задля того, щоб бездумно вірити в них, а радше задля того, щоб у їхньому світлі побачити себе і самого Франка, і збагнути, що не так то воно легко було йому уникати отих “вселюдських фраз”, а що вже говорити про таких смертних, як ми, котрі в часи

тоталітарного режиму за гаслами вселюдської справедливості приховували кличі до національної свободи. Не будемо лукавити, ми вважали колись і не без впливу Франка та інших наших визначних політиків, що, здобувши загальнолюдські права, тим самим здобудемо і національну свободу. Була це помилка. До загальнолюдських прав та ідеалів може піднятися тільки визволений, визначений і розвинутий національно державний народ.

Певна річ, у Франка є декларативні, закличні твори на ці теми, як, зрештою, в багатьох наших класиків, але є в нього і те, чого в них нема: українська національна ідея завжди виступає на тлі нашої національної трагедії, наш національний ідеал, за Франком, має осягатися всіма зміслами нашої історії, а наша держава нам потрібна насамперед задля того, щоб зберегти й розвивати свою мовну й духовну самостійність як найголовнішу ознаку гідності саме в загальнолюдському розумінні. Одночасно наш національний ідеал Франко пов'язує з нашою майбутністю, з добрими часами, коли станемо впорівень з вільними народами, що означає набагато більше, ніж просто мати свою державу. Гомін свободи на блакитному Понті, карпатські Бескиди, що годяться бути поясом для української нації, вогненний лик народу-титана – це те, що буде завжди нас притягати, як закладений у наші гени франківський порив до ідеалу. Це наше устремління вперед, здається мені, найдосконаліше висловив Франко у поетичному вступі до “Мойсея”.

Але, хоч ми сьогодні будуємо українську державу, мало чим відрізняємося від біблійного Ізраїля, що, втікаючи з неволі, потрапив у пустелю, пересварений і поділений вожаками! Серед нас є сьогодні люди, які раді би повернутися назад у

египетську, тобто московську займанщину, і не тільки тому, що їм було там добре в матеріальному розумінні, а тому, що нові обставини вимагають думати, а тоді треба було тільки підпорядковуватися, не думати, а лише служити кремлівському фараонові.

Можливо, “облудлива покірність” нашого народу зникатиме поволі в умовах самостійної української держави, хоч з багатьох фактів нашого незалежницького життя виникає протилежна думка. Ми занадто довго були в рабстві і нам, мабуть, замало буде сорока років походу пекучими пісками непевності, у спекотному повітрі чварів зарозумілих “патріотичних” вождів, поміж злодіями, що ховаються в нори, як скорпіони та плазуни, але, посуваючись разом з нами до обітованої землі, не зникають, а сплджують собі подібних, навиклих до нічного, хижацького життя в пустелі. Ми занадто довго були в рабстві, щоб усе те, що нажито нами в ньому, зникло з одним поколінням за допомогою ласкавої пані Смерті. Можливо, “облудлива покірність” з наших душ вивітриться швидко, але “укрита злість”, найприкметніша риса рабів, триматися буде за наші характери ще дуже довго, бо самостійна держава звільняє від рабства (і то не до кінця!) лише громадянина з національною волею і свідомістю.

Кажу – не до кінця, бо в самостійній державі, хоч би якою ідеальною вона була, суперечливі мотиви соціального життя, які формують багатих і бідних, перебувають якщо не в конфлікті, то в постійних недомаганнях і в навзаємних оскарженнях.

Сьогодні говорять і пишуть, що молодий Франко розвивався під впливом марксизму, а в зрілому віці сам собі заперечував, критикуючи

Маркса і народну державу, яка могла бути (а ми знаємо, якою вона була) створена за марксистськими рецептами. Геніальна передбачливість Франка щодо держави, збудованої на диктатурі пролетаріату, це справді те, чим може пишатися в світі українська політологічна думка. У Європі і найближчі наші сусіди не знають, що критичний аналіз комуністичної, тоталітарної держави, котрим тепер заповнені політичні видання, був зроблений українцем, Франком, у його статтях і особливо у книжці “Що таке поступ”, виданій у Коломиї 1903 року, а написаній щонайменше за 20 літ до більшовицького перевороту в Росії. Нам треба пам’ятати, що молодий Франко пропагував політичні, економічні, соціальні науки Європи в Україні не як прихильник побудови марксистської держави, а як борець за права людини, власне, за ті права, які нині стали в пошані демократичної світової цивілізації. В статті “Чого ми хочемо?” (1879) він пише: “...робітник повинен вимагати загального голосування, бо він хоче на весь голос заявити з трибуни про свій біль і страждання... Ми вимагаємо лише таких дрібниць, а це і не соціалізм, і не комунізм, а справедливість”.

Вся діяльність Франка, включаючи і його переклади з Маркса й Енгельса, і його економічні та історичні розвідки, і його політичні орієнтації, і створені ним образи українських робітників, усе належить до боротьби за справедливість, за справедливість соціальну, котру, як це доводив зрілий Франко, неможливо здобути бездержавному народові.

Але тепер з’ясувалося, що бути вільною людиною важче, ніж бути рабом, бути державною нацією важче, ніж бути колоніальним народом. Велика мета – свобода не зникає, але вона пере-

ходить з колективного, об'єднувального чинника в індивідуальну сферу. А тому від духовного розвитку кожного члена нашого суспільства тепер залежить загальне становище народу. Наше суспільство, яке за часів гноблення було об'єднане менше мріями про свою державу, а більше бажанням жити в такому добробуті, як живуть люди на Заході, за обставин свободи роз'єднується, все глибшою стає безодня, яка розділяє окрадених і крадущих, людей з людьми і людей із звірячими інстинктами.

І дивина – на всі наші сучасні суспільно-політичні недуги знаходимо рятівні поради у Франка, так наче він пройшов з нами до самого порога ХХІ ст., як подібний до нього біблійний пророк під стіни Єрихону.

*Народе мій, замучений, розбитий...
Невже тобі лиш не судилось діло,
Що б виявило твоїх сил безмірність?*

Нема іншого способу для виявлення безмірних сил народу, крім його державної організації, яка постійно виробляє і забезпечує його національну і соціальну єдність і на цій основі – його різносторонній, багатовимірний, модерний розвиток. Це означає – держава понад усе. Тут було б доречно вислухати Франка: “Всяке людське діло, – говорить його герой з нарису “На склоні віку”, – в далеко більшій мірі виплід людської пристрасті, ніж чистого розуму. А для такого великого діла, як відродження й консолідація якоїсь нації, не біда прийняти в рахунок і порцію національної виключності, односторонності чи, коли хочете, шовінізму. Не бійтеся, коли національні потреби будуть заспокоєні, національний голод буде насичений, то нація відкине шовіністичну страву, розум візьме перевагу над пристрастю, загально-

людське і спільне над тим, що спеціалізує і ділить”. Коли йде мова про відродження й консолідацію не якоїсь, а саме української нації, то наша виключність (не будемо тут вживати слова “шовінізм”) полягає саме в тому, що ми, один з найбільших народів Європи, найпізніше здобули свою державність, хоч фактично протягом століть боролися за неї, і тепер нізащо в світі не можемо поступитися ані найменшим граном своєї національної суверенності.

Держава понад усе, але український громадянин з національною волею і свідомістю, за всіма заповідями Франка, повинен мати так само соціальну волю і свідомість, яка дала б самостійній Україні бажання й силу утверджувати зрозумілу без політичного галасу та крику людську справедливість.

Із поетичного вступу до “Мойсея”, де трагедія і надія на краще майбутнє українського народу подані з унікальною метафоричною виразністю, віра в ті часи, коли Україна “огнистим видом” засяє “у народів вольних колі”, перейшла в гіркі роздуми кожного мислячого українця. Ця віра живила український визвольний рух протягом усього ХХ ст. І ми, вже здобувши незалежність, повинні стояти в ній надалі, щоб зберегти й розбудувати свою державу, та не лише задля того, щоб мати свою валюту й армію, а задля того, щоб позбутися духовного каліцтва, матеріального жебрацтва, і всього того рабського призвичаєння, що так боліло Іванові Франку – нашому єдиному і вічному Мойсеєві*.

* На закінчення промови Дмитро Павличко прочитав напам'ять “Пролог” до поеми “Мойсей” Івана Франка.

Дмитро Павличко

ДА СВЯТИТЬСЯ НАВІКИ

Да святиться навіки всюдисущість Франкова
В полохливості думки, в непродажності слова,
В хлібі й небі знамена, в гарячині ковадла,
В алфавіту корінні, в галузках абецадла,
Щоб були ми подібні до зорі на калині,
Щоб були ми потрібні споконвічно однині,
Щоб світило нам сонце справедливе й розумне,
Щоб були ми безсмертні від колиски до трумни,
Щоб ми, зглибивши весь світ, повертались додому,
Воскресали в народі, як весна, молодому.

Да святиться навіки працелюбність Франкова,
Невсипуща тружденність каменярського слова,
Спрагота громадянства, співчутливості рана,
Завзятущість мужицька, ненатомність титана,
Щоб ми спокій забули, боязливі й ледаці,
Щоб нас жерло сумління, як шипшинові хащі,
Щоб шукали ми в праці лікування од смерті,
Щоб спечалені душі, ворождою роздерті,
Ми єднали натхненням, прокипілим до споду,
Як землю вітчизни, як найменням народу.

Да святиться навіки геніальність Франкова,
Дивина й всемогуття найпростішого слова,
Революції подих, непокори спекота,
Одержимість Мойсея, прямота Дон-Кіхота.
Щоб були ми відкриті й непохопні, як обрій,
Щоб росли ми й зростали в запальчивості добрій,
Щоб були ми народом у всесвітній родині,
В яснім розумі різні, в темнім серці єдині,
Непогасні на зорях, невтопленні на водах,

ДМИТРО ПАВЛИЧКО (Біографічна довідка)

Народився 28 вересня 1929 р. (с. Стопчатів, Косівський р-н, Івано-Франківська обл.) у селянській родині; українець; одружений. Освіта: Львівський державний університет імені Івана Франка, філологічний факультет (1953), філолог. Народний депутат України 3-го скликання (03.1998–03.1999) від НРУ, № 33 в списку. На час виборів: Надзвичайний і Повноважний Посол України в Словацькій Республіці, член НРУ. Член Комітету в закордонних справах і зв'язках з СНД (з 07.1998), член фракції НРУ (з 05.1998). 17.03.1999 – достроково припинено повноваження.

Народний депутат 12(1) скликання з 04.1990 (1-й тур) до 04.1994, Збаразький виборчий округ № 358, Тернопільська область. Голова Комісії в закордонних справах. Входив до Народної ради. На час виборів: секретар правління, Спілка письменників України.

З 1953 – завідувач літературної частини, Львівський театр юного глядача ім. Максима Горького. 1953–1956 – аспірант кафедри української літератури, Львівський державний університет імені Івана Франка. 1956–1958 – завідувач відділу поезії журналу “Жовтень”. 1958–1964, 1978–1986, 1995 – на творчій роботі. 1964–1966 – сценарист при кіностудії імені О.Довженка. 1966–1968 – секретар правління, Спілка письменників України. 1970–1978 – головний редактор журналу “Всесвіт”. 1986–1988 – секретар правління, Спілка письменників України та СРСР. З 1988 – секретар правління, Спілка письменників України. 1989–1991 – народний депутат СРСР. 10.1995–05.1998 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Словацькій Республіці. Член КПРС до 03.1990.

Голова Товариства української мови імені Т.Шевченка (1989–1990). Один із засновників Руху, член Великої ради НРУ. Лідер парламентської фракції ДемПУ ВР України 12(1) скликання. Був членом Президії Національної ради ДемПУ. До 07.1995 – координатор Ради, демократичне об'єднання “Україна”. Поет, перекладач.

Нагороди, звання: Орден Трудового Червоного Прапора, Дружби народів, “Знак Пошани”. Почесна Грамота Президії ВР УРСР. Орден “За заслуги” III ступеня (06.1997), “Орден князя Ярослава Мудрого” V ступеня (07.1999).

Лауреат літературної премії Словаччини імені Гвездослава, літературної премії Болгарії імені Христо Ботева. Заслужений діяч культури Польщі. Автор збірок “Любов і ненависть” (1953), “Моя земля” (1955), “Чорна нитка” (1958), “Бистрина” (1959), “Днина” (1960; Республіканська премія ЛКСМ України імені М.Островського, 1961), “На чатах” (1961), “Пальмова віть” (1962), “Жест Нерона” (1962), “Пелюстки і леза” (1964), “Гранослов” (1968), “Хліб і стяг” (1968), “Сонети подільської осені” (1973), “Таємниця твого обличчя” (1974, 1979), “Любов і ненависть” (вибране, 1975; Державна премія України імені Т.Шевченка, 1977), “Сонети” (1978), “Вибрані твори” (в 2 т., 1981), “Вогнище” (1981), “Спіраль” (1984), “Задивлений у будущину” (1986), “Поеми і притчі” (1986), “Вибрані вірші” (1986), “Рубаї” (1987), “Твори” (в 3 т., 1989), “Покаянні псалми” (1994), “Ностальгія” (1998), “Засвідчую життя” (2000); “Світовий сонет” (антологія перекладів, 1983; літературна премія імені М.Рильського, 1985); збірка літературно-критичних статей “Магістралями слова” (1977), “Над глибинами” (1983), “Біля мужнього світла” (1988); сценарії художніх фільмів: “Сон” (1965), “Захар Беркут” (1970); книжки для дітей.

Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Польща (з 26.02.1999). Дипломатична ранга – Надзвичайний і Повноважний Посол України (07.1999). Володіє англійською, еспанською, польською мовами. Один з найвідоміших випускників Львівського університету. За виняткові заслуги в галузі культури та політики рідний університет присудив йому звання Doctor honoris causa (2000).

ЗМІСТ

Тарас САЛИГА

Слово про Дмитра Павличка.....5

Іван ФРАНКО

Пролог до поеми “Мойсей” 10

Дмитро ПАВЛИЧКО

Поетичний вступ до поеми

“Мойсей” Івана Франка.....12

Дмитро ПАВЛИЧКО

Да святиться навіки.....29

Дмитро Павличко (Біографічна довідка).....30

Оригінал-макет підготований у відділі автоматизації
НБ ЛНУ імені Івана Франка
Завідувач Мирослава ДОМАНСЬКА

Підп. до друку   2001 р. Формат
Папір офс. № 1. Друк
Обл.-вид. арк. 1.0. Гарн. SchoolBook Cyr.
Наклад 1000 прим.
Зам. №

